

Sefer
HEGJON HA-NEFESCH

oder

Sitten-Buch

von

Abraham bar Chijja ha-Nasi
(c. 1100).

Dabei eine

Abhandlung über das Buch und den Verfasser

von

Sal. Jeh. L. Rapoport,

Oberrabbiner in Prag.

Herausgegeben

aus einer sehr alten Handschrift der Leipziger Rathsbibliothek

nebst einer ausführlichen

Biographie des Verfassers

von

E. Freimann.

Leipzig, 1860.

DRUCK VON C. W. VOLLRATH.

תולדות ר' אברהם בר חייא זצ"ל

מחבר הספר אשר לפנינו הוא ר' אברהם בר חייא התוכן.
ונקרא פעם בשם הספרדי, ופעם בשם הנשיא⁽¹⁾ ובערבי היו מכנין אותו בשם צאחבי אלשורטה⁽²⁾. והיה מורע המלוכה מבני בניו של זרובבל, ממשפחת ראש גלות שברחו בניו לספרד, והיהודים שבין הערביאים קוראים למו שנתיחס לזרע דוד בכינוי הערבי אלדאודי⁽³⁾. והוא היה

⁽¹⁾ הבעל שפתי ישנים מיחס כפר הלז לר' אברהם בר חסדאי הלוי. אך טעותו נראה ברור מהההלות הספר שיהם שמו עליו. אמר אברהם בר חייא הספרדי. גם טעו בזה כמה חכמים כהשכם ר' אברהם בר חייא הספרדי והוא שחבר ס' צו"ה. ור' אברהם הנשיא לאיש אחר והוא שחבר ס' העבור. אולם לא כן הוא כי הוא הוא. גם מדברי בעל המאור כוף פ' אם אין מכירין נראה ברור כי ר' אברהם בר חייא שחבר ס' צו"ה גם כן חבר ס' העבור שכתוב ותמצא דבר זה מפורש בספר חכמת הכוכבים שחיבר הנשיא ר' אברהם בר חייא הספרדי ז"ל בשער השלישי מחלק הראשון וכן תמצאנו בספר העבור ע"כ וכפר צו"ה קורא הנשיא גם בשם חכמת הכוכבים (עיין בהקדמתו לצו"ה) (ומזה תראה כי שגה בזה המוציא לאור ס' כפתור ופרח שכתוב בדף XXIX ע"ב כי הרז"ה מזכיר פירוש הנשיא מספר חכמת הכוכבים והוא ספר העבור ומה יאמר כי הרז"ה אמר אחר כך וכן תמצאנו בספר העבור, א"כ ספר חכמת הכוכבים ס' אחר הוא) גם מאגרת ההתנצלות להברדשי, (עיין לשונו בהערה 6) נראה ברור כי ר' אברהם בר חייא חבר ס' העבור. עוד יחסו אותו שהיה ממשפחת הלויים, וגם זה לא יאומת כי בכל פעם בהתחלות ספרו מזכיר שמו ושם אביו, ואם היה ממשפחת הלויים לא יבוש הנשיא מליחס אחריהם.

⁽²⁾ המלה הזאת פתרונו בלשון הקדש שר הצבא. עיין במחברת ציון להחכם ג"ט. או שר חטבחים עיין קורא החרות ד' ברלין דף י"ב בהערה. ולדעת החכם ד' פירסט כפי שכנהו אותו הברדשי באגרת ההתנצלות חבר אל שורטה והרד"ק בירמיה (ט כ"ג) צאחבי אל שורטה. והרמב"ן בספרו האמונה והבטחון (פ' י"ב) צאחבא ושורטה לכולם פתרונו ראש השלישים כי נמצא בנוי זה בין הערביאים לרוב. ולפי זה הפתרון חבר האמת (לדעת החכם צונץ) אינו נכון.

⁽³⁾ על זה העיר אותי החכם הגדול החוקר המופלא מהרש"ל שמוצא ואת כתב בשם חכם אחר ועיין עוד באגרת הרמב"ם דף ג"ז וז"ל אבל אלו זרע אדונו דוד ע"ה אין אנו קוראים אותם נשיאים מפני שכלם ראשי גליות או ראשו ישובות, אלא הואיל

ממחודדי ספרד⁴). ורבים שחו בצמא דבריו עודנו בחיים חיתו, וגם אחרי מותו שאבו הבאים אחריו מחבוריו הנחמדים אשר השאיר אחריו ברכה. כאשר העיר על זה דון אברבנאל בפרושו על התורה (דף ה' ע"ב) וז"ל, "ואין ספק אצלי שמכאן (הוא ספר מגילת המגילה) לקח הרמב"ן מה שפירש בפסוק הזה כמו שזכרתי למעלה בשאלה הראשונה, ואם לא זכרו בשמו גם לא חזקו בראיותיו כמו שעשה הנשיא עכ"ל. גם ר' יצחק הישראלי בספרו יסוד עולם במאמר רביעי פרק ב', הביא ממנו מאמר שלם המתחל, ומה נמלצו דברי הרב ר' אברהם בר חייא הספרדי. גם הרב בעל המאור, לקח פרושו על מה שאמרו בגמרא (ר"ה נ"ה) פעמים שבא בארוכה ופעמים שבא בקצרה מהמחבר הנ"ל. והביא דבריו בסוף פ' אם אין מכירין והוא בס' צורת הארץ בשער השלישי, ובספר העבור צד 21. גם בעל מאור עינים מוזכרו הרבה פעמים בספרו. גם החכם הגדול החוקר המופלא מהרשד"ל העירני, כי המפרש על הק"ה פ"י העיד, שנמצא מאמר ארוך בחוק כ"י רבינו הרמב"ם ז"ל והוא פירוש על יסוד תקופת רב אדא, והפירוש הלז נמצא ג"כ בספר העבור צד 88. מזה נראה ברור כי דברי הנשיא ממעין קדוש יהלכו, כי גם רבינו הרמב"ם ז"ל הלך בדרכו בפירוש תקופת רב אדא⁵). גם הרד"ק מביא

שהם מודע המלוכה והמלך הוא נשיא ע"כ נקראו נשיאים ע"כ. ור' אברהם ג"כ נקרא נשיא נראה מזה שהיה מודע דוד המלך. עוד הביא החכם החוקר המופלא מהרשד"ל בהקדמתו לספר בתולה בת יהודא בשם קבלה הראב"ד ר' חייא אלדאדי, והוא היה המאסף שירי ר' יהודא הלוי, ונקרא אלדאדי להיותו מודע חוד, כי היה מודע ראש גליות, והוא מבני בניו של חזקיה ראש גלות אשר נעשה גם ראש ישיבה אחרו מות רב האיני גאון. ומבני בניו היה ר' חייא אשר פת בארץ קשטיליאה ונקבר בארץ ליאון בשנת ארבעת אלפים התק"ד עכ"ל. ונכלל לומר שר' חייא הלז היה נין ונכד לר' חייא הנשיא, ובן של ר' אברהם מהברגה.⁴ בן קרא אותו רבינו הרמב"ם ז"ל באגרתו לתימן, וז"ל וכבר עמד אחד מן המחודדים בספרד, ואף כי כסה אותו בצעיף והעלם מאתנו שמו, בכל זאת ידענו בברור כי עליו ירמזון מליו. גם החכם וולפיוס הביא בשם כמה חכמים, שהחכם קארדאן בספרו די סובטיליטאט מאמר "ו, מונה ר' אברהם בר חייא בין השנים עשר חריפים ומחודדי השכל אשר היו בעולם.⁵ ולמען הראותך כי אמת וצדק השערתי, אציע לפניך קורא נעים ב' הפחזשים האלו מקבילות אחת אל אחת, ואם אמנם המצא כי יש מעט שנוי בלשונם, בכל זאת מטרת בנותן אחת היא ואתה השפוט בצדק.

קונדרים הרמב"ם ז"ל

נמצא כתוב בכתב יד הגאון רמב"ם ז"ל
בקונדרים ב' ענין זו התקופה. ארז"ל הקדימה
התקופה למולד לרברו רב אדא ט' הרמ"ב

ספר העבור מהנשיא

הקדימה התקופה למולד ניסן לדברי
רב אדא ט' שעות תרמ"ב חלקים בלבד,
מפני שהלבנה הלשינה בחמה כאשר הוא
מפורש במסכת שבועות, ומיעטה הקב"ה

פרושיו על פסוק ויברא אלקים את התנינים (בראשית א) וז"ל ואמר בדגים ויברא ולא אמר ויעש מפני שאין חלקם בחיים שלם וכו' והפירוש

קונדרים הרמב"ם ז"ל

בלבר מפני שהלבנה הלשינה בחמה כמו שמפרש בגמרא. דגרסין התם ר' שמעון אומר כתיב ויעש אלקים את שני וגו' וכתיב את המאור הקטן אמרה ירח לפני הקב"ה, רבש"ע אפשר לשני מלכים להשתמש בכרה אחד אמר לה הקב"ה לך ומעט את עצמך אמרה לפני רבש"ע מפני שאמרתי לפניך דבר הגון אמעט עצמי וכו' ומיע' הקב"ה והיה המיעוט הזה אור, שהיתה ראויה להבראות בחלק אחד עם החמה והיה אורה מתגדל וצמה לאלתר, ומפני שהלשינה על החמה החזירה לאחר החמה כדי שלא יהיה האורה הנמצא בה מהפשט עד שתגיע אל החמה וזה היא המיעוט שמיעטה לא שהי' גופה גדול ואח"כ מיעטו אלא אורה הוא הגדול והמתמעט בעיני אדם. ומפני זה קראה הכתוב בשני מקומות גדול וקטן, גדול מפני שאורה מתגדל ורבה בעיני בני אדם עד שיהי' גופו כאילו מלא אורה, וקטן מפני שאורה אחר גדול מתמעט עד שיכלה, ובראה הקב"ה והאור בה עוד מהפשט והיה המיעוט הזה מהלך ט' תרמ"ב חלקים, והמדה הזאת היא יתר ממהצית חומן אשר הלבנה מסתרת בו תחת האור מחמה אשר הוא י"ח שעות כאשר פירשנו במאמר השני, והלבנה הלכה בשעות האלו אשר הקדימה ההקופה למולד ה' חלקים מחלקי הריקיע, ונמצאת בכ"ה חלקים ממזל דגים והדביקה אל החמה על שלישית החלק הראשון מטלה, ונמצא בלבנה מן האור בעת בריאתה יותר ממהצית האור אשר היא נראית בו על הארץ, והיה אורה מתמעט והולך עד שהדביקה בחמה עם מולד החדש, ומכאן ואילך שב אורה לצמות ולגדל עד שהיה בה מן האור מה שהיא יכולה בו להאיר על הארץ בג' שעות תרמ"ב חלקים מליל ה' בקצה המזרח, ונראית הלבנה סמוך לשקיעת החמה ביום רביעי ברוב הישוב מן המקומות שהם רחוקים מקצה המזרח בכדי שלש שעות אחצי עד סוף המערב, ונמצאת הלבנה ביום רביעי עצמו ראויה להקרא בשני שמות, מאור קטן מפני שאורה

ספר העבור מהנשיא

והיתה המיעוט הזה מיעוט שהיתה ראויה להבראות בחלק אחד עם החמה והיה אורה לאלתר מתגדל וצמה, ומפני שהלשינה החזירה לאחר החמה כדי שיהיה האור הנמצא בה מתמעט ונמס עד שהגיע אל החמה, וזה הוא המיעוט אשר מיעטה לא שהיה גופה גדול ואחר כך מיעטו כאשר הוא סבור לרוב בני אדם. אלא אורה הוא המתמעט והמתגדל, ומפני זה קראה הכתוב בשני שמות גדול וקטן, גדול מפני שאורה מתגדל ורבה בכל יום עד שיהיה גופה כלו מלא אורה, וקטן מפני שאורה אחרי גרלו מתמעט עד כלו, ובראה הקב"ה והאור בה עוד מתמעט והיה המיעוט הזה ט' שעות תרמ"ב חלקים, והמדה הזאת היא יתר ממהצית חומן אשר הלבנה מסתרת בו תחת האור מחמה אשר הוא י"ח שעות כאשר פירשנו במאמר השני, והלבנה הלכה בשעות האלו אשר הקדימה ההקופה למולד ה' חלקים מחלקי הריקיע, ונמצאת בכ"ה חלקים ממזל דגים והדביקה אל החמה על שלישית החלק הראשון מטלה, ונמצא בלבנה מן האור בעת בריאתה יותר ממהצית האור אשר היא נראית בו על הארץ, והיה אורה מתמעט והולך עד שהדביקה בחמה עם מולד החדש, ומכאן ואילך שב אורה לצמות ולגדל עד שהיה בה מן האור מה שהיא יכולה בו להאיר על הארץ בג' שעות תרמ"ב חלקים מליל ה' בקצה המזרח, ונראית הלבנה סמוך לשקיעת החמה ביום רביעי ברוב הישוב מן המקומות שהם רחוקים מקצה המזרח בכדי שלש שעות אחצי עד סוף המערב, ונמצאת הלבנה ביום רביעי עצמו ראויה להקרא בשני שמות, מאור קטן מפני שאורה

הזה נמצא בעינו פה דף ו' ע"א. ועל פסוק כי אני ה' עושה חסד ומשפט וצדקה בארץ (יחזקאל ט' כ"ג). ועל פסוק מונה מספר לכוכבים (ההלים קמ"ז). מכל אלה נראה ברור כי היה תוכן גדול עד להפליא, ובקי

קונדרים הרמב"ם ז"ל

והלבנה הולכת בשעות האלה אשר הקדימה התקופה למולד ה' חלקים מחלקי הרקיע ונמצא בעת בריאתה עומדת בכ"ה מעלות ממזל דגים, והדביקה לחמה בכדי שלישיית המעלה הראשונה ממזל טלה ונמצא כלבנה מן האור בעת בריאתה יותר ממהצית האור אשר היא נראה בו על הארץ, ויהיה אורה מהמעט והולך עד שדבקה בחמה והוא מולד החדש. ומכאן ואילך שב אורה לצמות ולהאיר עד שיהי' בה מן האור מה שהיא יכולה להראות בו על הארץ עם שלש שעות והרמב"ם חלקים מליל זה' בקצה המערב וראות הלבנה סמוך לשקיעת החמה ביום ד' ברוב הישוב מן המקומות שהם רחוקים מקצות המזרח בקצה בכדי ג' שעות עד סוף המערב. ונמצאת הלבנה ביום ד' עצמו ראוי' להקרות בשני שמות. והרוצה לידע יום התקופה ושעתה לדברי רב אדא ידע באי זו שנה עומד תרמ"ב מחזור י"ט ויחשוב ראש מחזורו לעולם מניסן והחשבון הזה יתכן בידך, אם אתה גורע מן החשבון שאחה מחשב לו מתשרי ו' חרשים בלבד כגון אם אתה מחשב לתשרי זה י"ח שנים שלימות למחזור, והיא תהלה י"ט הוא מחשב י"ז שנים וששה חרשים בלבד לתשרי ותהיה מתחיל לחשוב מניסן והמצאם בתשרי זה כלו ו' חרשים משנת י"ח למחזור, ואין

ספר העבור מהנשיא

היה מהמעט בעת בריאותה, וגדול מפני שאורה גדול והאיר על הארץ ביום ההוא והטעם הזה אינו מענין התקופה אשר היינו מדברים עליה, אבל בא לדינו ודברנו עליו מה שנראה לנו ואשר שמענו מפי חכמים ונטה אליו דעהנו ואנו שבים אל הענין ואומרים.

הרוצה לדעת יום התקופה ושעתה לדברי רב אדא בר אבהו ידע באיזה שנה הוא עומד ממחזור הלבנה ויחשוב ראש מחזורו לעולם מניסן, והחשבון הזה יתכן לך אם אתה גורע אורו מחשבונך אשר אתה חושב מתשרי ו' חרשים בלבד, כגון אם אתה חושב מתשרי זה י"ח שנים שלמות למחזור והוא תהלת שנה י"ט הוא חושב י"ח שנים וששה חרשים בלבד לתשרי ותהיה מתחיל לחשוב מניסן, והמצא בתשרי זה כלו ששה חרשים משנת י"ח למחזור ואין בין שני החשבונות כי אם ששה חרשים, וכשאתה יודע השבון השנים על הדרך הזה אם אתה עומד בסוף המחזור ואתה מבקש לרעה תקופה ניסן אשר בראש המחזור הוא יודע כי התקופה היא נופלת לפני מולד ניסן כמ' שעות תרמ"ב חלקים, ואתה גורע השעות והחלקים האלו ממולד ניסן והמצא התקופה נופלת אחר כ"ט יום ג' שעות קנ"א חלקים ממולד אדר, ואם אין אתה מבקש תקופה ניסן לראש המחזור הוא יודע כמה שנים כלו מן המחזור תקה לכל שנה ושנה עשרה ימים כ"א שעות קב"א חלקים מ"ה רגעים, וכלול הרגעים ועשה מהם חלקים מע"ו רגעים החלק, והוסף אותם על החלקים ושמו הגשאר מן הרגעים שלא השלימו ע"ו, וכן הכלול החלקים ועשה מהם שעות והוסיף אותם

קונדרים הרמב"ם ז"ל

בין שני החשבונים אלא ז' חדשים והתקופה בראש כל מחזור נופלת קודם מולד ניסן בתשעה שעות והרמב"ם חלקים, ואתה נרע השעות האלו והחלקים ממולד ניסן ואתה תמצא התקופה אחר כ"ט ג' קנ"א חלקים ממולד אדר. ודע שאין במרחק מדה חדש לבנה וזה יארע לך בשתי שנים במחזור לפי שכשאתה דורש תקופת ניסן לשנת השנית, תרע שהתקופה נופלת בחדש ניסן והמרחק הזה הוא מרחק התקופה ממולד ניסן וכשאתה דורש תקופת ניסן לשנת שלישית, תרע שהיא נופלת באדר שני מפני שהשנה מעוברת ואין במותר השנים מדה חדש העבור ויהיה המרחק שבירך מרחק התקופה ממולד אדר שני ואם יעלה בדרך יתר מחדש לבנה, תרע כמה חדשי לבנה יש בו וגרע אותו ממנו ושומר הנשאר והוא מרחק התקופה מן המולד, ואם יהיו החדשים אשר גרעת פחות מחדשי העבורים שעברו מן המהזור, תרע שתקופת ניסן באדר ואם יהיו החדשים של עיבורים שלמים בדרך, תרע שהתקופה נופלת בניסן ואין צ"ל אם יהיו החדשים יותר מן העבורין כי זה אינו נמצא, ואתה מוצא לעולם שתקופת ניסן בכל שנה מעוברת נופלת באדר שני ובכל שנה פשוטה נופלת בניסן תוך משתי שנים בלבד שהיא נופלת בהם באדר והיא שנה ראשונה ותשיעית למחזור. וכשאתה יודע התקופה באי זה מדרש היא נופלת הוי יודע מולד החדש

ספר העבור מהנשיא

על השעות ושומר הנשאר מן החלקים שלא השלימו שעה, וכלול השעות ועשה מהם ימים והוסופם על הימים ושומר הנשאר מן השעות שלא השלימו יום, וכלול הימים כלם והוצא מן הנשארה אשר שמרת מ' שעות הרמב"ם חלקים שהקדימה התקופה למולד בראש המהזור ויעלה בדרך מרחק התקופה, ואם אין במרחק הזה מדה חדש הלבנה, וזה ימצא לך בשתי שנים, יכול יהיה בסוף השנה הראשונה, כשאתה דורש תקופת ניסן לשנה השנית תרע שהתקופה נופלת בחדש ניסן והמרחק הזה הוא מרחק התקופה ממולד ניסן. ויכול יהיה בסוף השנה השנית, כשאתה דורש תקופת ניסן לשנה השלישית תרע שהיא נופלת בחדש אדר שני, מפני שהשנה מעוברת ואין במותר השנים מדה חדש העבור ויהיה המרחק אשר בדרך מרחק התקופה ממולד אדר שני, ואם יהיה בעולה בדרך יותר מחדש הלבנה תרע כמה חדשי הלבנה יש בו, ותרע אותם ממנו ושומר הנשאר והוא מרחק התקופה מן המולד, אם יהיו החדשים אשר גרעת פחות מחדשי העבורים אשר עברו מן המהזור תרע שתקופת ניסן נופלת באדר, ואם יהיו החדשים כמנין העבורים תרע שהתקופה נופלת בניסן ואין צריך לומר אם יהיו החדשים יותר מן העבורים כי זה לא יתכן להמצא והמצא לעולם תקופת ניסן בכל שנה מעוברת נופלת באדר שני ובכל שנה פשוטה נופלת בניסן כי אם בשני שנים בלבד שהם שנת א' ושנת ט', וכשאתה יודע התקופה באיזה מדרש היא נופלת הוי יודע מולד החדש ההוא והוסף שעותיו וחלקיו אשר שמרת ותדע מהם יום התקופה ושעתה מימי השבוע והימים אשר עברו מן החדש כאשר הראיתוך בחשבון תקופת שמואל, וכשאתה יודע תקופת ניסן והבוא לרעת תקופת תמוז הוסף על מרחק תקופת ניסן ב' ימים י"ז

ספר העבור מהנשיא

שעות ש' חלקים ל"א רגעים, ויעלה בידך מרחק תקופת המזו בשנה הדיא ממולד החדש הרביעי לחדש תקופת ניסן, ואם ימשך מרחק תקופת המזו בתוספת הזאת יותר מחדש הלבנה גרע ממנו חדש הלבנה ויהיה הנשאר מרחק תקופת המזו ממולד החדש החמישי לחדש תקופת ניסן. כאלו נפלה תקופת ניסן באדר ולא משך המרחק עד חדש הלבנה כגון שנה ראשונה ושנה השנייה יהיה תקופת המזו בסיון ואם יוסף המרחק על מדה חדש הלבנה יהיה תקופת המזו בתמוז, אבל אם יהיה תקופת ניסן בניסן יהיה תקופת המזו לעולם בתמוז ואין המרחק מושך עד חדש הלבנה, וכשאתה יודע חדש תקופת המזו הוי נהג במרחקה המנהג אשר נהגה בתקופת ניסן והדע מעמד התקופה מימי השבוע ומן החדש, וכן העשה אם אתה דורש תקופת תשרי אלא שאתה מוסיף על מרחק תקופת ניסן ה' ימים ו' שעות ה"ד חלקים ס"ב רגעים והיה התקופה נופלת או באלול או בתשרי, ואם אתה דורש תקופת טבת הוסף על מרחק תקופת ניסן ח' ימים ג' שעות התק"א חלקים י"ז רגעים והנהג בהם המנהג שנהגת בתקופת המזו וניסן וחתיה התקופה נופלת או בכסלו או בטבת, והו דרך חשבון התקופות לדברי ר' אדא. והנה שרטטהי לך ארבע לוחות: כתבתי בהם מרחק ארבע תקופות ממולד החדשים אשר הם נופלות בהם בכל שנות המחזור, ומן הלוחות האלה אתה יכול לדעת יום התקופה ושעתה לשנה שהרצה אם תקופת ניסן אתה דורש בקשנה בלוח תקופת ניסן, ואם תקופת המזו בלוח תקופת המזו, וכן בשני התקופות הנשארות תבקשם בלוחותיהם בשנה שאתה רוצה מהמחזור, ואתה חושב מרחק התקופה ממולד החדש שכתוב לפניך בשנה היא ואין אתה צריך כי אם למולד החדש בלבד, והצרף שעותיה

קונדרים הרמב"ם ז"ל

הוא והוסיף שעותיו וחלקיו ששמרת, והדע מהם יום התקופה מהשבוע ומהחדש וכשתרצה לידע תקופת המזו הוסיף על מרחק תקופת ניסן ב' ימים וי"ז וש' חלקים ול"א רגע סימן ביי"ו של"א, ויעלה בידך מרחק תקופת המזו בשנה הדיא ממולד החדש הרביעי מחדש תקופת ניסן. ואם נמשכה תקופת המזו בתוספת הזאת יתר מחדש לבנה, הגרע ממנו חדש לבנה והנשאר הוא מרחק תקופת המזו מן החדש החמישי לחדש תקופת ניסן כאילו היתה התקופה נופלת באדר ולא משך המרחק עד חדש לבנה בתקופת ניסן והיא בשנת א' וט' והיתה תקופת המזו ראוי' ליפול בסיון, אלא שהוסיף המרחק על חדש לבנה נוציא ממנו חדש לבנה ונופלת התקופה בתמוז. אבל אם יהיה תקופת ניסן בניסן יהיה תקופת המזו לעולם בתמוז ואין המרחק מושך שיעור חדש לבנה וכשאתה יודע חדש תקופת המזו הוי נהג במרחק המנהג אשר נהגת בתקופת ניסן, והדע עת התקופה מימי השבוע ומן החדש וכן העשה אם אתה דורש תקופת תשרי אלא שאתה מוסיף על מרחק תקופת ניסן ה' ימים ועשר שעות ות"ד חלקים וס"ב רגעים ותהי' התקופה נופלת או באלול או בתשרי ואם אתה דורש תקופת טבת הוסיף על מרחק תקופת ניסן ח' ימים ג' שעות ותתק"א חלקים וי"ז רגעים ותנהג בו המנהג שנהגת בתקופת המזו וניסן והיה התקופה נופלת

בשבע חכמות הלמודיות והטבעיות וחבר ספרים הרבה⁶). וכפי עדות חכם אחד היה הוא הראשון אשר המציא את חכמת אלגעברא (עיין תעודה בישראל צד 132). וכלם שאבו ממקורו, ובנו על דברי חכמתו בתכונה ובאצטרלוגיא כעל חומה בצורה. ועל כל אלה היה חסיד גדול כנראה בכל פעם בפתוחות ספרו, נחן שבח לנורא עלילה שנחן לו דעת ותכונה לחקור ולדרוש על דרכי התורה הנאמנה, ובפרט בחיבור הנחמד הלז אשר מלא על כל גדותיו ברוח דעת ויראת ה', והורה

קונדרים הרמב"ם ז"ל

או בכסליו או בטבת וזהו דרך השבון
התקופה לרברי רב אדא. והנה שרטטנו
ד' לוחות וכתוב בהם מרחק ארבע תקופת
השנה ממולדי החדשים נופלה בהם בכל
שנות המחזור, ומן הלוחות אתה יכול לידע
יום התקופה ושעתה לאי זו שנה שתרצה
והוסיפו על מולד החדש שכתוב כנגדו והמצא
היום והשעה והעת והרגע שהפול בו
התקופה ובכמה בחדש בכל שנה שתרצה
ובכל מחזור שתרצה כל ימי עולם. והתקופה
הזאת בנויה על מהלך השמש האמתי או
קרוב לו בשני ימים, אבל התקופה שמואל
רחוקה מן התקופה האמתית בכמו עשרה
ימים כמו שיתבאר בנסיון ובחשבון עכ"ל.

ספר העבור מהנשיא

והלקיו עם שעות וחלקים אשר במרחק
התקופה שתבקש, והמצא היום שהפול בו
מימי השבוע וכמה ימים כלו מן החדש
בכל תקופה בכל שנה שתרצה ובכל מחזור
ומחזור מימי העולם. וזאת התקופה בנויה
על מהלך החמה השוה ואין בינה ובין
המהלך הזה הפרש כלל, וכל החושב
התקופות בחשבון הזה יהיה מבין מדה
הימים והלילות וידע שביום תקופת המזל
לרב אדא יתחיל היום להתקצר והלילה
להאריך, וביום תקופת שבת היום מתחיל
להאריך והלילה להתקצר, וכן היום
והלילה שיים בקרוב בתקופה ניסן
תשרי לפני ניסן ואחר תשרי במדה
אזת קצובה ואינה מוסיפה ולא גורעת
לעולם בכל שנות המחזור והם כגון שני
ימים והוא מהלך החמה בשני חלקים
מחלקי הרקיע שהם מרחק מרכזו גלגל
החמה ממרכז הארץ ובכל מחזור ומחזור
אין בו חלוף כל ימי עולם לא תוספה
ולא גרעון על החשבון אשר אהה חושב.
והתקופה הזאת מעידה על חכמה מחזור
הלבנה שמסרו לנו רבותינו ז"ל וזה לך
האות שמחזור הלבנה מסוד למשה מסיני
כאשר הוא קבלה בירינו.

⁶ כן שבח את הנשיא הברדשי באגרת ההתנצלות שלו מובא בת' הרשב"א הט"ו.
ז"ל והנשיא ר' אברהם בר חייא המכונה חבה אל שורטה גם הוא התפלסף והעמיק
בשבע חכמות וממנו אצלינו ספרים רבים במספר ובתכונה ובסוד העבור, וגם בחכמה
האנושית ובסתרי תורה ספר קראו גדר האדם.

לנו דרכי החשובה אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, וכתב כל ספריו בלשונינו הקדושה בלשון צח ומוקק למען יוכל כל איש להבין אשר ירצה לבא בחדרי שעריו.

אולם אודות עיר מולדתו הפרטית בארץ ספרד בל נוכל להחליט בברור. כי לפי דעת החכם הגדול החוקר המופלא מהרשד"ל (מיבא בכ"ח ס"ז 77) כי כן מצא כתוב בספר חשבון המהלכות, „נשלם הספר הזה לנשיאנו ר' אברהם בר חייא במדינת ברצלונא, ואחריו החזיק דעה זאת החכם הגדול ד' צונץ. והחכם פיליפאווסקי גור אומר כי עיר מולדתו או מגורתו היה בעיר שוריא בארץ ספרד, מחמת כי העריך לוח ארון לחשבון המולד במהלך השנה לעיר הזאת. וכן יעשו התוכנים להעריך לוחותם על עיר מגורתם (ועיין הראב"ע פ' וצא נהג ג"כ כד). אך זאת ארשוב כי מספרד תקע אהליו לצרפת, כי יש כותבים בשם הרד"ק כי חושב את ר' אברהם בר חייא בין חכמי ארצו והיא היתה פרוכינצה אף אם לא מצאתי זה עוד ברד"ק — אך זאת מצאתי בס' העבור (צד 4) וז"ל ואלו הייתי מוצא בארץ צרפת חבור זה בלשון הקדש שהיה מפרש כל הענין הזה עד סופו ומביא הראיות עליו כדרכן, לא הייתי מכניס את עצמי בכל הדוחק הזה. גם החכם הגדול ד' צונץ בספרו צור געשיכטע אונד לוטעראטור זייטע 483 הביא כי ר' יהודא בן ברזילי הנשיא אלברגלוני (הוא היה חי בשנת ד"א ה"ץ) היה עם ר' אברהם בר חייא במקום אחד בצרפת (ולדעהו במרסיליא) ושם התווכחו יחד על שרצה ר' אברהם, לדחות זמן מוגבל מחתונה אחת על יום אחר, כי אמר לפי מעמד המולות ביום ההוא לא יתכן לעשות הנשואין. ור' יהודא השיב לו שלפי דת ישראל אסור להאמין בדברים כאילו ע"כ. מזה נראה שחי בצרפת. וכפי הנראה נאסף שם אל עמיו.

גם אודות ימי שני חייו וזמן מיתתו נפל ספק בין החוקרים לדעת החכם הגדול החוקר המופלא מהרשד"ל כאשר הביא (בכ"ח ס"ז צד 77) נראה שמת שנת תתצ"ה, כי כן מצא כתוב בסוף ספר חשבון המהלכות של הנשיא. „נשלם הספר הזה והוא חשבון המהלך לנשיאנו הגדול לר' אברהם צאחוב אלשורטה זק"ל, בן הנשיא ר' חייא זצ"ל במדינת ברצלונה שנת תתצ"ו כ"ב לעומר יום ו' כחצות היום והוא עשירי לאפריל מחדשי החמה ע"כ. ואם בשנת תתצ"ו

דיה כותבין עליו זק"ל נראה לפחות שבשנת העבר מת¹) לדעת החכם די רוסא כפי אשר מצא כתוב בכתב יד מצורת הארץ, השלים ספרו צורת הארץ בשנת תתצ"ו. אך זאת נוכל להחליט בברור ששגה יצאה מבעל שלשלת הקבלה והנמשכים אחריו שמת הנשיא תתס"ה זאת ידענו בברור כי שקר הוא.

ואלה הספרים שחבר אשר ידענו ממנו בברור.

ספר צורת הארץ. והוא חלק ראשון מחבורו אשר כינה אותו בשם הכלל חכמת החזיון. ומדבר על צורת התבנית בשמים ובארץ

¹) הגאון מהרש"ל מפראג באגרתו הנחמדה אלי העיר אוהי על חשבון אחד שכתב הנשיא בעצמו בספרו צורת הארץ (סוף פתח כ"ב) וז"ל והשנוי אשר היה זמן בטלמית אשר היה חוקר על גובי רום הכוכבים, ויבין שנת אלף ותמ"ד לחתימת החזיון אשר אנו עומדין בה עכ"ל. והיא שנת ד"א תתצ"ג, כי חתימות החזיון והתחלות השטרות נחשבו אז לשנה אחת, אעפ"י שהמאזרחים הבדילו היטב כי יש ששה שנים ביניהם (ע' מאור ענים סוף פ' כ"ג), והתחלות השטרות היתה ג"א תמ"ט ובצירוף אלף ותמ"ד יעלה לשנת ד"א תתצ"ג ואז כתב ספרו צורת הארץ עכ"ל. והנה לדעתי יש לעורר על חשבון החכם הגדול החוקר המופלא מהרשד"ל ספק גדול. כפי החשבון הנ"ל, וכפי מה שמצאתי כתוב בראש ספר חשבון המהלכות וז"ל: אמר אברהם בר חייא הספרדי נ"ע אני מהחיל בשם האדון יושב הכרובים לפרש סדר חשבון המהלכות הכוכבים ופודח בו ואומר. יהי שם צורי ועזרי משוכת ומפואר אשר סיעני ועזרני להשלים פירוש צורת הארץ ותבנית הרקיעים אשר עליה הכוכבים אותה, וסדר מהלך הכוכבים הנהונים בהם וכל הענינים אשר הם מפורשים בספר הראשון מחבור חכמת החזיון. והנה אני בא בספר השני בעזרת בוראי וקוני למלא את התנאי אשר התניתי על עצמי לפרש סדר חשבון כל מיני המהלכות הנזכרות בספר הראשון על חלופי מניניהם עכ"ל. א"ב נראה בחר שעכ"פ לא השלים ספר ח"ה רק אחר השלמת ספרו צורת הארץ (ע' בהערה 9). עוד כתב בהקדמתו לספרו צורת הארץ וז"ל והחלק השני מחכמה הכוכבים (מחכמת החזיון) תלוי ונדבק אל החלק הא' והוא מדבר על המאורעות המתחדשות בארץ אשר מהלכות הכוכבים מעידים עליהם וגורמות להם, ואיך יטל האדם להבין אותם לפני בואם מהראיות המסורות בירי חכמה החלק הזה, מן הקורות הבאות או מן הנסיגות אשר מסרו להם קדמוניהם וכו' והוא ראוי להקרא מלאכת הנסיון ואינו נקרא חכמת החזיון וכו'. ועל כל זה אם השם יה' בעזרי להשלים חבור החזיון עד סופו אשיב אל לבי לפרש מלאכת הנסיון בעזרת ד' עכ"ל. והוא לדעתי ספר מגילת המגילה, אשר בה הראה המחבר תוקף שכלו ורוחב בינתו לחשב ביאת הקץ על פי משפטי הכוכבים ממעמדיהם ומצביהם כמו שעשה ר' סעדיה גאון בספרו הגלוי. מכל זה נראה ברור שחבר עוד ספרים אחר שהשלים ספרו צורת הארץ, וזאת יהיה קשה מאוד להאמין שחבור כל הספרים האילו מומן תתצ"ג עד תתצ"ה שמת לדעת ההבם הגדול מהרשד"ל. ע"כ נראה לי להחליט שתחת זצוק"ל שנכתב אחר שם ר' אברהם הוא נוסף מן המעתיק אשר העתיק הספר ח"ה זמן כביר אחר מות ר' אברהם ולפי שלא רצה לשנות מכל אשר כתב המעתיק לפניו כתב הלל ורק הוסיף מדילי' תיבת זצוק"ל, אבל חשבון השנים תתצ"ו זאת היתה מהמעתיק הראשון, ובזמן הלז היה עוד המחבר בחיים.

וסדר המהלך ברקיע ובכוכבים, ודרכו ומדתו בכל אחד מהם והראיות המעידות עליהם. ונהלק הספר הלז לעשרה שערים וכל שער לפתחים ונדפס פעם ראשונה בבולאדה, עם העתקה רומית להחכם שריקינפוקס ועם הערות מאת החכם מינסטר. אך נפלו בו שבוישים רבים והוסרו כמה שערים ופתחים, עד אשר העיר ד' את רוח ר' יונתן (בעל המחבר ס' ישועה בישראל על הלכות ק"ה) והדפיס אותו פעם שנית באופענבאך, וטוהר אותו מכל שמץ וכיוג ומילא את החסר שנחסר בדפוס הראשון, וסביב סביב עשה פירוש לדבריו במקומות הצריכים ביאור. זמן כתיבת ספר הלז (עיין הערה 7).⁸

ספר השבון המהלכות. וכפי שהעיד בעצמו בהקדמתו לצורת הארץ היא חלק שני מחיבורו חכמת החזיון, ומדבר על חשבון מהלכות הכוכבים ומולות כפי אשר ביאר אותם בחלק הראשון. ואיך נוכל לדעת מעמד הכוכבים בכל עת שנרצה. וחלק הספר לעשרים שערים וכל שער לפתחים. והבעל כפתור ופרה דף נ"ו מביא ממנו מאמר שלם. וז"ל כתב רבי אברהם בר חייא הספרדי בספר חשבון המהלכות. הוי יודע כי אין הלבנה נראית בראש חדש הוזה כי אם אחר כ"ט יום שלמים מהראותה בראש חדש שעבר והוא ליל יום שלשים ויהיה החדש שעבר חסר, או אחר שלשים יום שלמים שהוא ליל יום אחד ושלשים ויהיה החדש שעבר מלא, ותמצא מכאן כי אין הספיקה במראות הלבנה. כי אם בליל יום שלשים שהוא ערב יום כ"ט שיש לנו ספיקה אם תראה בו הלבנה אם לא, אבל ליל יום שלשים לכל העולם ברור הוא שנראת אם המולד האמתי משבע שעות ולמעלה מהלילה עד חצי יום למחר יחברר לו, כי היום ההוא אין הלבנה נראת בו ובלא ספק יראה ערב יום מחרתו, ואם המולד הוא מחצי היום ולמטה עד שליש הלילה או יותר מעט יהיה יום הספיקה מחרת היום הוזה ע"כ⁹. ועוד הוסיף לחבור הלז קובץ הנקראים בשם

⁸ בזה טעה החכם פיליפאוסקי בתולדות המחבר שלו במו שאמר, כי ספר צורת הארץ וספר חשבון המהלכות כבר נגמרו ממנו טרם בוא מחזור רנ"ו, והוא חי לכל הפחות עד ראש מחזור רנ"ח ע"כ. אך מה יענה ויאמר על מה שכתב המחבר בעצמו בספר צורת הארץ (סוף פתח כ"ב) שמשם נראה ברור שבשנת התצ"ג עסק עוד בכתיבת ספרו צורת הארץ (ועיין הערה 7).

⁹ אודות זמן כתיבת ספר הלז יש בו להעיר ספק גדול כפי מה שנמצא כתוב בשער שמיני פתח ג' מה"ח: ונהקק הלוח הראשון מראש מחזור רנ"ו, מפני שיסוד ההשבונות הסדורות בספר הזה וההלחן, הוא ממעמד הכוכבים במהלכן השנה, במחצית יום המיש

לוחות הנשיא. ובו יבואו לוחות שונות בחכונה ועבור לחשבונות מעמדי הכוכבים ומולות, ודרך שמושם נמצא בצד כל אחד ואחד מהם. ובפארוני נמצא כ"י הלז ונספך אליו הגהות ובאורים מאת הראב"ע (זאת העיר החכם פיליפאזסקי) והספר הלז עודנו חתום וגנוו בתוך כ"י בארופא ולא נדפס עד היום.

ספר העבור. והוא ג"כ חלק אחד מחכמת החזיון ובעת אשר עסק לבאר סדר התבנית בשמים ובארץ, וסדר חשבון מהלכות הכוכבים הנראים ברקיע ושאר כוכבי הנבוכה, נוססה בו רוח ד' לבאר וללבן לזרע יעקב סדר העבור, ולהורות לעם ישראל המעשה אשר יעשון איך לחשוב המולדות והחקופות ושמיטים ויובלות, ולקבוע החדש כפי קבלת חכמינו ז"ל למען יקבעו המועדים בזמנם, לאכול מצות בחדש האביב ולענות נפשינו בצום העשור ולישב בסוכה בעת האסיף. וכתב כל הספר בלשון צח וגם הציב לוחות כמשפט, למען יהיה נקל לכל איש אשר ירצה לעמוד על סוד העיבור. וכיאר כמה מאמרים בדברי התלמוד הנוגעים לענין קידוש החדש וכיאר תקופת שמואל ורב אדא. ופילפל בדברי הגאונים שהיו לפניו כמו רב האי גאון ור' סעדיה גאון ור' יצחק בר ברוך והדיין ר' חסאן בן מר חסאן. וכמעט היה הוא הראשון אשר אסף בחפניו כל הדעות הן מחכמי ישראל והן מחכמי האומות אשר יאומתו כפי קבלת חכמינו ז"ל, וצירף אותם בזכות שכלו למען יהיה ספרו שלם מכל צדדיו. זמן כתיבת ספר הזה כפי

שהיא ראש השנה הראשונה למחזור רנ"ז שהיא ד"א ותתס"ה לב"ע החושבים מן בהר"ד ע"כ. א"כ כפי הנראה כתב ספר ח"ה בשנת התס"ה וזאת הביא הבעל מאור עינים פכ"ג ועזר כמה חכמים להאמין כי חי ער התס"ה. וזאת לא יצדק ממה שכתב בעצמו בראש ספר הלז (עיין הערה 7) וממה שכתב בהקדמתו לספרו צורת הארץ. ומשם נראה כי חבר ספר חשבון המהלכות אחר השלמות ספרו צורת הארץ וצורת הארץ לא השלים לפחות עד שנת תתצ"ג? ע"כ מפני הלחץ הזה מוכרחין אנו להחליט, כי בעת שכתב ספרו צורת הארץ כתב ג"כ ספר חשבון המהלכות וגם ספר העבור. כי היה עוסק בכל החלקים שנוגעים לחכמת החזיון ומה שאמר בראש ספר ח"ה, אחר אשר סייעני ועזרני להשלים פירוש צורת הארץ הגה אני בא בספר השני לפרש סדר כל מיני המהלכות. כוונתו לפרש הספר ולהעמירו על מכוננו למען יהי שלם מכל צדדיו וחזיק לדברי נראה ברור מרברי. הנשיא בעצמו כי בספרו צורת הארץ סוף פתח ט' י"ג וב"ט כתב, כי סדר החשבון מפורש כהוגן בספר חשבון המהלכות. ולא כתב אפרש אלא מפורש, מזה נראה ברור שכבר עסק בחבור זה עוד בעת כתבו ספר צורת הארץ. ומזה נראה ששגה החכם זקש בספרו היונה הערה 31 במה שדחה דברי החכם ג"ט שלא ראה יפה במה שאמר שבספרו צורת הארץ הביא ספר ח"ה. ובאמת הוא לא ראה יפה.

עדות לחותיו אשר הציב, היה בשנת ד"א תתפ"ג. כאשר נראה מדבריו זייטע 106 וז"ל אם אתה מבקש לדעת איזה יום יהי ר"ח אפרודוק מאה, שהוא ראש השנה לפרסיום בשנת ד"א תתפ"ג לעולם לחשבוננו ע"כ גם זייטע 112 אמר ומפני זה עשיתי בחתימתו לוח אחד כתבתי בו סימני השנים מראש מחזור רנ"ח הנכנס עלינו לשנה הבאה עלינו לטובה ע"כ. וראש מחזור רנ"ח היא שנת ד"א תתפ"ד. וספר הזה נדפס פעם ראשונה בלונדון ע"י החכם פיליפאוסקי עם הערות ולוחות חדשות ממנו. ⁽¹⁰⁾

ספר מגילת המגילה. והוא חלק אחד מחבורו אשר קרא בשם הכולל חכמת הנסיון כאשר העיד בעצמו בהקדמתו לצורת הארץ. וז"ל והחלק השני (מחכמת החיון) תלוי ונדבק אל החלק הא'. והוא מדבר על המאורעות המתחדשות בארץ, אשר מהלכות הכוכבים מעידים עליהם וגורמות להם, ואיך יכול האדם להבין אותם לפני בואם מהראיות

⁽¹⁰⁾ יש להעיר מרוב קראו לשנה מן י"ב חדשים שנה פשוטה ומי"ג חדשים מעוברת? והנה המפרש להק"ה פ' א' כתב ולמה נקראת שנה מעוברת, רמזין לאשה עוברת שיש במעיה תוספת והוא הבן וכן זאת השנה יתרה חרש על השנה הפשוטה. עכ"ל. ודבריו אלה גובעים ממעין הנשיא מספר העבור זייטע 39 וז"ל והיו קוראין לשנה הלבנה אשר יש בה י"ב חדש שם בלשונם, אם אתה משיב אותו אל לשון הקדש הקרא אותה פשוטה, חצוב מן ופשוט את בגריו כלומר שנה שאין בה כסוי ולא שום תוספת אבל היא נוהגת המנהג הראוי לכל השנים, וכן האיש אשר אין עליו כסות והוא על צורתו אשר נברא עליה נוהג מנהג שאר בעלי חיים אשר אין להם כסות וכן מנהגנו לקרא לשנה הזו פשוטה, והשנה אשר מונים בה י"ג חדש קוראין לה חכמי גוים שם שפירושו בלשוננו כבושה, כלומר סתירה או מכסה חצוב מן הרגום מהשקים כסף מכבשין כסף ואנו קוראין לה מעוברת והשם הזה יכול להתפרש על שני ענינים, יש לך לומר הוא חצוב מן עבר כלומר שעבר החרש ואנו מעבירין אותו פעם אחרת, ויש לך לומר הוא חצוב מן שורו עבר ולא יגעיל (איזכ כא) ומדברי רבותינו ז"ל שאומרים פרה מעוברת, והטעם הזה נאה בעיני ואם אין השני רחוק כל כך, מפני שמצאנו רבותינו ז"ל קורין לחדש המלא משלשים יום מעובר כדאמרינן לא מצאנו אלול מעובר ואם אין אתה יכול לומר בכאן אלול המלא קורין לו מעובר מפני שעבר כי אין אנו מעבירין אותו רבר אבל המעובר דומה למלא, מפני שנוסף בו יום מהעבר כאשר האשה מהעברת, ורבותנו ז"ל הרחיבו בדבר הזה וקראו לחשבון כלו סוד העבור מפני שחכמת החשבון הזה ועיונה והקונה כולה היא בעבור השנה ע"כ. ועיין ביסודי העבור להחכם סלאנימסקי זייטע 34 שבהוב אפשר שלזה נקרא סוד העבור מפני שנעשה בכל שנה רק ע"י מנויים ומזמנים לה (סגהדרין י"ב) והוא ע"ד לשון הכתוב בסוד ישרים ועדה, וכמו שאמרו בפד"א החשוד על השביעית אין גמנין עמו בסוד העבור, ואמרו על ר' אלעזר דאתבוהו בסוד העבור, וכמו שדרשו שם חז"ל (כתובות ק"ב) וירושלמי פ"ב דר"ה) בסוד עמי לא יבואו זהו סוד העבור.

המסורות בידי חכמת החלק הזה מן הקורות הבאות או מן הנסיונות אשר מסרו להם קדמוניהם וכו'. ועל כל זה אם השם יהי בעתרי להשלים חבור החיוון עד סופו, אשיב אל לבי לפרש מלאכת הנסיון בעורת ה' עכ"ל. ובספר הזה חשב המחבר זמן ביאת הקץ על חמשת אלפים מאה ושמונה עשרה, כאשר עשה ר' סעדיה גאון בספרו הגלגל. ובדבר זה התקוממו מתנגדים הרבה נגדו. הראב"ע בסוף דניאל וקרא ספר הלז ס' הקיצים. ⁽¹¹⁾ והרמב"ם באגרתו לחימן. גם העקידה בשער נ"ו הרבה

⁽¹¹⁾ החכם וואלף ודי רוסי רצו להחליט כי הנשיא היה רבו של הראב"ע. והתם ג"ט לא יוכל להראות כזביהם על פניהם, רק שלא רצה להאמין להם מחמת שלא הביאו מקור נאמן לדבריהם. אולם מדוע לא הראה להם מדברי הראב"ע בעצמו ששקר עמם. כי בסוף הניאל אמר הראב"ע וז"ל גם דברי ר' אברהם הנשיא בספר קצים ודברי ר' יצחק בן לב וכל החושבים המלות או האותיות גימטרא, הכל הבל ורעות רוח. ואם הנשיא היה רבו. א' היה מזכירו בשם רבו. והשנית איך יאמר על דברי רבו שהמה הבל ורעות רוח. וכלי ספק כי סמקור אכזב שאבו דבריהם. עוד רצו החכם וואלף ודי רוסי ואחריהם המשימו חכמי ישראל הובם ככולם כי רבו של הנשיא היה ר' משה הדרשן, אולם כולם לא הביאו מקור נאמן לדבריהם מאין לקחו זאת. אך החכם ג"ט במחברת, ציון מצא יסודות נאמנים אשר אמת וצדק דבריהם בהשערתם. וז"ל ואם אין שם עדים הנה ר'א בר חייה בעצמו הוא היודע והוא העד. כי הנה בהקדמתו לספרו צו"ה כהב, שהוא לא רצה לחבר מדעת עצמו הספר הזה, עד שבאו אליו שורות יקרות מאת קצין דורו הנקרא בשם איש אלקים ובחירו, שבקש ממנו ויעץ אותו לחברו, ולזה מהר לעשות רצונו והפצו כמחוייב על כל אוהביו ומכיריו, וכ"ש על תלמידיו הנתונים על יריו. ועתה לפנינו עוד ספק אחר, מי הוא זה גדול הדור אשר יעץ אותו לחבר כפר צו"ה. ולמה לא קראו בשמו, והוא בלעדי זאת פלאי, אבל ידעיה אחת מספקת לבאר שתי העלמות ואם שלא נקב את השם הנה אליו ירמוזו מליו, רצונו שגרול הדור וקצינו הוא ר' משה הדרשן, וזה שאמר הנקרא בשם איש אלקים ובחירו בונה הנקרא משה כשם משה רבינו ע"ה ע"כ. אולם אם אמנם השערה הזאת טובה ונכונה וראוי למי שאמרה, בכל זאת לא יתאמתו דבריו. אחת הבעל קורא החדרות דף ח' סופר ומונה לנו כל התלמידים של ר' משה הדרשן ומדוע לא בא גם הנשיא בתוכם? והשנית כפי מה שנתקן לי מספר צו"ה אשר עוהנו כ"י ומונה בעקד ספרי כ"י בעיר מינכן וז"ל שם: וכשבאו לירי שורות ישרות וטובים ויקרים, יוצאין מלפני קצין הדור וגבירו ושמש המדע ומאורו והודו השכל והדרו הנקרא בשם איש האלקים ובחירו, אברהם ב"ר שלמה יסגא לעד שלומו ולפני שמש ינון שמו, ויעירונו לחבר בחכמת הכוכבים חבור שיהי ענינו מבואר ודרכיו מפותרים כהוגן, ועמדתו על דבריו הנעימים ומצותו ראוי להשלים ומיד השתדלתי לשמוע לעצתו כפי כבודו עלי וחיבתו, וכן הוא הדין על כל אוהביו וידידיו כ"ש על תלמידיו המצוקים מים על ידיו ע"כ. גם החכם ליליענטהאל סופר ומונה לנו ביורענציטונג משנת 1838 נו' 74 כל ה"י שנמצאו בעיר מינכן נמצא בקודקס 46 ספר 7 ספר צו"ה והביא שם שהכר ספר הלז לכבוד רבו ר' אברהם ב"ר שלמה שמינון. אך מה שמוסיף החכם הנ"ל שמינון לא ראה שם יפה ששם כתב לפני שמש ינון שמו. אך זאת נשאר עלינו לברר מי הוא זה ר' אברהם ב"ר שלמה? ואפשר הוא שהכר ספר רפואה ומחבר בשפתו ישנים דף ע"א ודבר זה בל אוכל להחליט וישאר לפני ההוקרים לחקור על זה.

לדבר נגדו ועל כלם אשר שמו חוק וזמן על ביאת משיח צדקינו. כי בזה ירפה העם להאמין כאשר יעבור הזמן ולא יבא ויחן יד לפושעים למטות. וכפי העתקות החכם פיליפאוסקי מתחיל הספר; בשמך רחמנא אני אברהם הספרדי בר חייה זצ"ל הנני מתחזק בענין נורא תהלה לחבר מגילה שתהי' מגלה את סוד הגאולה, והספר נחלק לחמשה שערים, השער הראשון סדרנו בו טעמים מהחכמה החצונה בחידוש ענין הזמן וגדרו, וכי ימות העולם יש להם סוף ותכלה כאשר היה להם התחלה. שער שני בחידוש ימי העולם מדהן ומנין הקץ מן התורה. שער שלישי בראיות וסברות על תחיית המתים משקול הדעה, ומדבר מהחכמה החצונה וחזוק בראיות האלה באותות ישרות מן התורה וכתבי קדש שהם מעידות על תחיית המתים ופירוש התחיה מן התורה. שער רביעי בפירוש מנין הקץ ועת תחיית המתים מספר דניאל ומשאר כתבי הקדש. שער חמישי בפירוש מנין הקץ ורוב הענינים אשר עברו בשערים הראשונים מדברי החזוים בכוכבים. ודון אברבנאל בפרושו על בראשית העתיק ממנו מאמר שלם וז"ל ואתה תדע שהנשיא ר' אברהם בר חייה בספר מגילת המגלה כתב. שהקב"ה המציא ראשונה התחלות הדברים כלם במציאות כתני, קודם צאתם למעשה פעליו ושהקב"ה קרא לנתינת המציאות הכחני בריאה וליציאה לפועל קרא עשייה, ושעל זה נאמר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות וגו' שבתחלה נבראו במציאות כחני ואחר כך עשאו כשהוצאם לפועל בצורותיהם וכו'. גם באריענט משנת 1850 זייטע 426 נעחק שטה מאמר שלם ממנו, זמן כתיבת ספר הזה היה אחר השלמת חבריו אשר כינה בשם הכולל חכמת החזיון, כי כן אמר בהקדמתו לצורת הארץ אם השם יהיה בעזורי להשלים הבור החזיון עד סופו, אשיב לפרש מלאכת הנסיון. ואפשר היה זאת בהתחלת מאה העשירי לאלף ההמישי. והספר נמצא בכ"ק בק"ק מינכן ולא בא עד היום לאור.

עוד הביאו חכמי ישראל וחכמי האומות מנחה בידם. והזכירו עוד איזה ספרים אשר ממעין הנשיא יצאו. הברדשי מזכיר ס' גדר האדם. והמעיר לפירוש רד"ק על בראשית הזכיר ס' הגלגול¹²). והחכם

¹² החכם זקש בספרו היונה הערה 32 רצה להפוך הגלגול לגלגל. וז"ל עכ"פ לא נטעה. להאמין שהאמין הוכן נפלא ופילוסוף נבדר בר"א בר חייה באמונת גלגל

וואלף מוכיר ספר מדות האדם. גם נמצא עוד ממנו ספרים על חכמה געאמעטרי ועל חכמת המוזיקא ונמצא באוצר הספרים של וואטיקאן נ' 400 ובאוצר הספרים של די רוסי נ' אלף ק"ע אך לא ידענו ברור מה המה ועל מה אדניהם הטבעו.

ספר הגיון הנפש¹³ או ספר המוסר אשר לפנינו נכבדות מדובר בו, והוא מלא חכמה ומוסר כלול בהדרו לא יסולה בכחם אופיר, בו זרח אור לישרים, ומהודד חכמתו ובינתו אצל גם עלינו, והוא מלא על כל גדותיו אמרי יושר ודברי מוסר המורים לנו דרכי החשובה הנאמנה והמעשה אשר נעשה, למען ייטב לנו ולבנינו ולהשאר לנו אחרית תקוה. וחלק ספרו לארבעה עמודים.

הנפשות, אחרי אשר כבר לפניו חשב ר' סעדיה גאון ד"ל את המאמינים למינים ומשמאילים. ואולי צ"ל ספר הגלגל והוא ספר הכוני או פילוסופי ע"כ. ובאמת לא ירעתי למה תמה הארון הזה כ"כ. ראשית כפי הנראה מספר האמונות והדעות פרק ז' ממאמר ו' לא רצה רק לשרש אמונת הגלגל כאשר האמין הפילוסוף פיתאגוראס, כי הנפשות המיד פורחות באויר אחרי הפרדם ועצמו להתחבר אל ראשונה באשר יפגעו. ד"מ אם הנפש עזבה גויה אחת בכלות כח ההתחברות, אז תדבק מחדש אל גויה אחרת מאדם לזאב וסוס וכדומה בלי הברל, זאת לא יאמינו עם ישראל אבל אמונת הגלגל על דרך המוסר שתדבק עוד הפעם בגוף, ואין לה מנוח לשוב אל מקומה הראשון עד שתזכך עצמה מתאות העולם הזה ותקנה שלמות לעלות מעלה מעלה אל מקומה הראשון מאשר חצובה, האמונה הזאת היא אמת ויציב. וזאת האמין גם ר' אברהם בר חייא כי בפה מלא הגיד לנו זאת בספר תזה (דף ה' ע"ב) וז"ל ואם אויל וחסיד הוא תהי' נשמתו מדרך חסדו שהיה מואס את העולם נצלת בעצמה מן היצור וחושבת להתקיים, ומצד אולתו שלא היה מבין דרך החכמה ולא יודע סדר פשוטת הנשמה אין נשמתו יכולה להפרד מאויר העולם השפל. ומפני עמדה באויר העולם היא חוזרת להדבק ליצור ולהתחבר בו פעם שנית ושלישית עד שתהיה קונה חכמה באחרונה שתהיה בה יכולת להפרד מאויר העולם השפל ולעלות למעלה ממנו ע"כ. א"כ נראה מפורש שספר הגלגל אמת ונכון. אך זאת יקשה עוד כי המאמר מהגלגל היא מעט כבמות, ואין יקרא למאמר הלז בשם ספר מיוחד? ע"כ נראה להחליט כי שם ההגיון הוא שם כולל על איזה ספרים, כמו שקרא לספריו על הכונה והגדסה בשם הכולל חכמת החיון כמבואר בהקדמתו לצו"ה, כן קרא בשם הכולל ספרו ההגיון, ונכלל בו סדר בריאת שמים וארץ וכל הנבראים ובריאת האדם על דרך המחקר, ואחר כן סדר הגלגל אחרי הפרדה מהגוף, וגם הורה לעם ישראל דרכי החשובה ומדות האדם אשר יעשה אותם וחי בהם. א"כ נכללו בו ספר ההגיון וספר הגלגל וספר המדות או גדר האדם ואינו ספר הכוני או פילוסופי.

¹³ זמן כתיבת ספר הזה נראה לי להחליט שהיה זאת ראשית מלאכתו מפרי תנוכתו אשר כתב על ספר. ומה שנראה מדבריו מהקדמתו לצו"ה שלא רצה להכיר שום ספר עד שבא אליו שורות יקרות מאת קצין דורו ויעץ אותו לחבר ספר בחכמת הנוכבים, א"כ

העמוד הראשון בתחלת האדם וראשיתו, וסדר בנינו ותכונתו. בו יבאר המחבר על דרך המחקר ענין חומר ההיולי מה הוא, אשר לדעת הפליסופים ממנו נשתח העולם, וסדר בריאת שמים וארץ וכל ברואי תבל, וסדר בריאת האדם מבחר היצורים. ומה יגיע לנפשו אחרי הפרדה מהגוף.

העמוד השני. מה טוב לאדם לעשותו, בעולם הזה כל ימי היותו. בו יבאר מהות החשובה ואיך נצטוונו עליה, וההפך שיש בין הצדיק הנמור אשר לא חטא מעולם, ובין בעל החשובה הנמור השב מחטאתו, ויחלק אותם למדרגות שונות, וענין עינוי הגוף ועינוי הנפש, ופירוש על פרשה נ"ז בס' ישעי' קרא בגרון אל החשוך,

העמוד השלישי. איך ינצל החוטא מרשעתו בנחמתו וחשובתו. בו יבאר מלת שב איך נחפרש על ענינים שונים, גם יחלק דרכי החשובה לחלקים רבים, וביאור עמוק על ספר יונה, ופירוש על סדר הוידוי.

העמוד הרביעי. באסיפת אדם וחליפתו וסוף העולם ואחריתו. בו יבאר כמה יזכה האדם את ארחו להטיב לו באחריתו, ואיך כלולים בעשרת הדברות כל התרי"ג מצות, וראיות חזקות מהתוכחה שבספר ויקרא אשר יעידו רק על הגלות שאנו עומדים בה, וגם הבטחה גדולה על הגאולה שאנו מצפין שיבא במהרה בימינו.

נראה מזה שספר צו"ה חבר בהחילה? אולם באמת לא כן היא כי מה שלא רצה לחבר שום ספר, היה רק בחכמת הכונה והנדסה עד שיעץ אוהו רבו, כי כן נראה מדבריו שכתב בהקדמתו וז"ל וכל ימי דרשתי וחפשתי למצוא חבור בלשון הקדש מפרש את החכמה הזאת על סדרה ולא מצאתי, ונראיתי בעיני כאלו אני מחויב להמציא אותו כפי יכולתי והייתי מתרשל ומתעצל מעשה זאת, כי לא ראיתי לכבוד על דעתי ולא לקיים דבר כזה מעצתי ורשותי, וכשבאו לידי שורות יקרות וטורים יוצאים מלפני קצין הדור וגביית שמש המדע ומאורו והוד השכל והדרו, הנקרא בשם איש אלהים ובחורו יסגא מאוד שלמו ולפני שמש יגון שמו, ויעץ אותי לחבר בחכמת הכוכבים חבור שיהיה מבאר את ענינה ומפרש בהוגן דרכיה, ועמדתי על דבריו הנעימים ומצאתו ראוי להשלים ולהתמים מיד השתדלתי לשמוע לעצתו כפי כבודו עלי וחברתה ע"כ. א"כ נראה מזה ברור שרק בחכמה הזאת לא רצה לחבר עד שצוה עליו רבו: והזקק לדברי נראה ברור כי בכל פעם בהתחלת ספרו חתם שמו ושם אביו ועל אביו כתב זצ"ל או נ"ע, ובספר הזה מתחיל, אמר אברהם בר חייא הספרדי ולא כתב על אביו ז'?" נראה מזה שאביו היה עוד חי בזמן חבורו ספר הלן. אך זאת ישאר לנו עוד ספק אחר שהחלטנו והראנו ברור כי ספר העבור חבר הנשיא בשנת ד"א תתפ"ג וזה היה בזמן מאוחר יותר מזמן שהחל לחבר ספרו צו"ה ובזמן חבורו ס' צו"ה היה אביו כבר מת כי כן החל בפתיחה ספרו צו"ה, אמר אברהם בר חייא הספרדי נ"ע, ובהתחלת ספר העבור לא כתב על אביו ז'?" כי כן כתוב

ובסופו נכתבו חטורים האלה

נשלם ההגיון, תהלה לאל עליון ברא כל ישנו.
ולכות חורשי רע יסיר, ולא יגרע מצדיק עינו.
ולב טהור נורא, אל עמו יברא, ויסלח כל עונו
באר הבין יכרה,¹⁴ ומקומו יערה, להשקות את צאנו.

אלה תולדות איש האלהים הזה ואלה ספריו אשר הנחיל לנו למורשה,
ומלכד ספרי המדע והחכמה, תכונה והנדסה, אשר השאיר אחריו
ברכה, אשר עודם צוררים וחתומים באוצרות גנוי מלכים, אשר
המה יעידון ויגידון על עוצם שכלו ורוחב בינתו אשר הי' לו בשבע
חכמות, עוד השאיר לנו ברכה בספר היקר הלו אשר יוחר משבע
מאות שנים הי' צרור וגנוו, וכמעט נשכח מלב איש במחשכי הנשיה
לולא הותיר לנו ה' ברחמיו הרבים עוד שריד מעט במקומות מעטים
אזי נאבד מטמון יקר כזה מאתנו, ומי יתן ויחפוררו לכות בני ישראל
לחקור ולדרוש אחרי יתר חבוריו היקרים להוציאם לאור, למען יהנו
בני ישראל מאור הגנוו אשר הי' נעלם עד כה.

ואני טרם אכלה לדבר, אחלה פני הקורא אם ימצא בספר
הזה מקום אשר לא נגה עליו עוד אור המכוון הברור, בל יאשמני
בוה, אולי חסרתי או הוספתי איזה חיבות ובגלל זה נשחת הכונה,
בל יתלה האשם בי, רק בהמעתיק אשר העתיק הספר הלו, אליו
ישוב האשם כי השחית העתקה מכל וכל, ואף הפסוקים המובאים
אשר גם בר בי רב דחד יומא יודע, לא נוהר המעתיק להציגם כסדרן,
גם הכתב והמכתב היה נשחת מאד, והאותיות רובם ככולם נתבקעו
מרב יושן, ובמקומות רבים נמחק ונחסר מכל וכל, כאשר העיד על

בראש הספר „קחה לך החבור בהשבון העבוד אשר סודו נכתם, חפור על מטמוניו וחפש
מצפוניו ויאר לך נעתם, ותבין הענין בשיעור כל מגין ומספר בו נחתם, ותגיד תעלומות
בדרכי החכמות וסודי פלאותם, תולה כל אשכל אשר ברא הכל ערי גמר יתם, ימנה
עם זכייא אברתם בר חייא אשר חבר אותם, ויבנה אולמו ויחון על עמו ויקבץ גלותם.
א"ב נראה שלא כתב על אביו ז"ל? ואפשר שתיבת ימנה עם זכייא היא במקום
ל"א או נ"ע.

¹⁴ היכת הבין חוספתי מדעתי, כי כפי שמצאתי בארבעים משנת 1850 זייטע 426
נעתקו חטורים האלה מהחכם ג"ט, וכתב שם באר המן יכרה ואחריו נמשכו עוד איזה
חכמים, ובתוכם החכם פיליפאוסקי, ולרעתי לא יצק המליצה כמו כן כי מה למן עם
באר? ע"כ שניתו תחת המן, הבין, והמליצה כעת זכה ונקיה.

זה החכם ג"ט במחברת ציון, ולולא היה בעורתי החכם הגדול החוקר המופלא מהרשד"ל נ"י להעתיק לי מכ"י אשר נמצא ת"י, למלאות מקומות החסרים מכל וכל, כי עתה לא יכולתי להוציאו לאור עולם. ה' ישלם פעלו וצדקתו יעמוד לעד. גם במקומות רבות הוכרחתי להוסיף איזה תיבות למען יובן הדבר לאשורו, והצגתי את אשר הוספתי בשני חצאי אריח כזה [ ] וידע הקורא כי התיבות הנוספות לא מבטן המחבר יצאו, רק לפי השערתו אשר שערתי והוכרחתי להוסיף למען השלים הפשט ולמלאות הכונה אשר בלא זה בלתי מובן להקורא.

ואתם שוחרי הטוב והחשיה, לפניכם אקריב דברי המעטים האלה אשר כתבתי, ואתם תבחנו אותם בכור שכלכם, ואם ימצאו דברי הן בעיניכם אוי ישמח לבי גם אני, מאת מוקירכם וידידכם..

יצחק אייזק בלא"א מו"ה יהודא ליב פרייאמאן מקראקא.